

MICHEL FOUCAULT (1926-1984): L'ARQUEOLOGIA DEL SABER

Article de Robert MAGGIORI, publicat a "Libération" (divendres, 25 de juny de 2004), en el 20è aniversari de la mort de M.F.

La veu de Michel FOUCAULT no s'ha mort des de fa vint anys. Fins i tot s'ha fet sentir, clara o dubitativa, familiar –"be, aleshores", "està clar, que simplifico", "mirarem de veure que es pot fer amb això"– transportada, escandida pel cèlebre riure, gràcies a la publicació aquests darrers anys dels Cursos del Col·legi de França i pels quatre volums de DITS ET ÉCRITS (1994). Ressona en els nombrosos col·loquis consagrats al filòsof, en els llibres, les memòries, les tesis, els milers de planes en tota mena de llengües que circulen per Internet. Està present també en les classes de filosofia de les escoles, perquè Foucault figura actualment entre els autors del programa oficial [a l'Estat francès n.d.t.] Veritablement, no era de témer que la imatge de Michel Foucault esdevingués borrosa i a poc a poc s'esborrés *«com al límit de la mar un rostre de sorra»*.

Foucault, segons l'expressió de Pierre Bourdieu ha encarnat la figura de l' *«intel·lectual específic»*, la funció del qual ja no consistia a ser una «consciència representant», com ho havia pogut ser Sartre, sinó a tenir un discurs de veritat, de la veritat que, per un treball documental, d'informació, d'enquesta, s'ha de buscar al lloc mateix en què s'emmascara. Hom podria, certament, preguntar-se si una figura tal ha esdevingut caduca i s'ha disgregat o si, per contra, hauria de ser reinventada, a l'hora en què la mentida i la dissimulació són (re) utilitzats sense cap vergonya com a eines de política internacional. Ningú no dubta, en tot cas, que el soroll fet al voltant del «Foucault intel·lectual», la cridòria dels seus enemics com els "Ave Maria" dels falsos amics que li atribuïen una infal·libilitat papal, serà cada vegada menys recordada, excepte per a convertir-la en un índex a través del qual es desvela millor l'esperit d'una època. Però del «Foucault filòsof», no hi ha necessitat de recordar-se'n: el seu pensament està «treballant» arreu: en la filosofia, naturalment, però també en totes les ciències humanes, la història, la psicoanàlisi, la psiquiatria, el dret, la sociologia, l'anàlisi institucional, l'antropologia, l'epistemologia... Georges Canguilhem ho deia de forma prematura, però ha arribat el temps d'*«aplicar a l'obra de Foucault els mètodes de clarificació, és a dir, la genealogia i la interpretació, que ell mateix va aplicar als seus àmbits d'estudi»*, precisament perquè aquesta obra no pot ja ser més deformada per mirades miops que la tornen circumstancial i, sobretot, perquè la mort va impedir que Foucault l'acabés i, en conseqüència, se'ns presenta «com una pedrera» plena de pistes a recórrer, d'hipòtesis, d'indicacions, de brúixoles, de mapes inexplorats. Els investigadors d'arreu del món no s'enganyen. Perceben l'obra foucaultiana com el mateix Foucault, en relació a l'*«arquitectònica»* dels seus llibres, percebia els seus cursos: laboratoris en que, a partir dels *«materials de l' "arxiu" i la pedrera de la "biblioteca"»*, s'elaboren les estructures portadores d'obres futures.

Una obra «assaig»

La tasca que Foucault assignava a l'«arqueologia del saber» era immensa: cercar en la història les formacions discursives que donen lloc a «polítiques generals» de la veritat, que decideixen sobre el que ha de ser considerat veritable o fals i a través de les quals es mediatitzen i s'organitzen les experiències que els homes tenen del món i d'ells mateixos. Les organitzacions del saber més potents, molecularment barrejades amb les formes de producció i de distribució del poder tenen a veure amb l'emergència i l'ús de nocions com el subjecte, la identitat, la raó i la desraó, la sexualitat, la construcció d'un mateix... Així es pot dir que Foucault, sobre aquests temes al límit mateix de l'indefinible, no ha deixat una herència, sinó més aviat una "ordre de combat", val a dir un "full de ruta" per a la recerca d'avui en dia. Michel Foucault va saludar finalment la forma de l'assaig com el «*cos vivent de la filosofia*»: tota la seva obra caldria considerar-la com un «assaig», si l'assaig prohibeix l'«*apropiació simplificadora d'altri amb finalitats de comunicació*» i obliga a la «*prova significativa d'un mateix en el joc de la veritat*».

El primer llibre de Michel Foucault data de 1954. En aquell temps influït pels pensaments de Husserl i de Merleau-Ponty, la psicologia i la psicoanàlisi existencial de Ludwig Binswanger, havia traduït una obra d'aquest darrer EL SOMNI I L'EXISTÈNCIA i en el prefaci prova de fregar la psicoanàlisi amb la tradició fenomenològica. Amb MALALTIA MENTAL I PERSONALITAT, Foucault, encara desconegut havia estudiat inicialment els postulats sobre els quals reposa la psicopatologia així com els conceptes emprats per la teoria psicoanalítica, per proposar després una breu lectura de les representacions socials de la bogeria.

L'objectivació del subjecte

Aquest primer treball és determinant, perquè anuncia, un cop integrada l'aportació epistemològica de Georges Canguilhem –relativa entre altres coses als conceptes de «normal» i de «patològic»-, la mena d'estudis que donarà a Foucault la seva celebritat; en primer lloc BOGERIA I DESRAÓ – HISTÒRIA DE LA BOGERIA A L'ÈPOCA CLÀSSICA que publica a Plon l'any 1961 gràcies al recolzament de Philippe Ariès, i NAIXEMENT DE LA CLÍNICA (1963). El problema és llavors identificar les condicions històriques sobre la base de les quals la malaltia i la bogeria es van constituir en objecte de ciència, fent emergir així la psicopatologia i la medicina clínica, un *tema* com a objecte de saber positiu i, correlativament creant els llocs (estructures hospitalàries, asil) en què el saber esdevé poder sobre els cossos. La HISTÒRIA DE LA BOGERIA serà com una bomba de rellotgeria, els efectes de la qual es feren sentir a finals dels anys 70 i determinaran poc o molt aquest ampli moviment de pensament que, via Ronald Laing, David Cooper o Franco Basaglia, serà conegut sota el nom de «antipsiquiatria».

Però Foucault estava ja en els treballs «arqueològics», exhumava aquests sistemes implícits de regles anònimes i inconscients que defineixen els espais de possibilitats al si dels quals es constitueixen i actuen els sabers típics de cada època i «diuen» allò que és, ara i adés, el subjecte i l'objecte de la història. En LES PARAULES I LES COSES, analitza tres grans modes d'objectivació del subjecte en els sabers –ja no el boig o el malalt, sinó el subjecte en general– sobre el llenguatge, el treball i el vivent, en referència als períodes del Renaixement, de l'edat clàssica i de l'edat moderna, que veu l'emergència de l'home, alhora com a objecte de coneixença i subjecte coneixedor.

Pensar altrament

Amb VIGILAR I CASTIGAR (1975) que destrueix l'idea d'un poder centralitzat, piramidal, Foucault desmunta «*el curiós projecte de tancar per redreçar*», característic de la societat disciplinària i amb LA VOLUNTAT DE SABER, primer tom de la HISTÒRIA DE LA SEXUALITAT torna a l'elaboració del discurs de la veritat sobre el subjecte, però ja no es tracta del subjecte diferent (malalt, boig, delinqüent) ni del subjecte en general, sinó del subjecte que nosaltres som directament per a nosaltres mateixos en la relació amb el sexe. D'una genealogia dels sistemes a una problematització del subjecte. Segueix un llarg silenci, trencat l'any 1984 amb la publicació simultània de L'ÚS DELS PLAERS i de LA CURA DE SI MATEIX. S'ha produït un gir decisiu. Resten al darrera la modernitat de l'Occident (XVIè-XIXè), la formació dels sabers sobre la sexualitat i els sistemes de poder que en regulen la pràctica. S'obre, al davant, l'Antiguitat clàssica, en la qual el filòsof assenyala, en oposició a les morals prescriptives que dominaran a partir del cristianisme, els elements de construcció d'una «*estètica de l'existència individual*», fonamentada en «*tecnologies de si mateix*», a través de les quals els individus «*han estat conduïts a posar l'atenció sobre ells mateixos, a desxifrar-se, a reconèixer-se i a confessar-se com a subjectes de desig*».

El pensament de Michel Foucault ha intrigat els filòsofs, intriga de vegades els historiadors, traspasa les ciències humanes... però ningú no dubta que la seva obra és ja *clàssica*, perquè cada vegada que se n'extreu una part es descobreixen coses noves i perquè, brutalment interrompuda fa vint anys, conté elements que porten no tan sols els filòsofs, els historiadors, els sociòlegs o els psiquiatres a pensar mil obres futures, sinó a cadascú, a cadascú de nosaltres, a «*pensar altrament*».